

сосну висаджувати двохрічними саджанцями з лісорозсадників. Утворення підзолих ґрунтів в сосняках їде дуже слабко, а при чергових рубках лісу переривається. На лісосіках на другий рік зникають найбільш типові рослини сосняків. Полтавські сосняки на борових пісках різко відрізняються від борових лісів північних районів, що мають чіткий набір типових борових трав і добре відновлюються постійним самосівом насіння. Діброви області різноманітності і входять до складу заплавних лісів. Вони мають велике водоохоронне значення, а також в процесі формування чорнозему в заплавних лісах.

Отже, огляд стану річкових долин дає можливість простежити, до чого призводить вилучення будь якого фітоценозу (дібров, заплавних лісів, притерасних вільшняків, водойм на луках). Саме сучасне вчення спрямоване на визначення шляхів і принципів виробничого і наукового використання екосистем біосфери та охорони природи.

Все це екосистеми, які чекають всебічного вивчення працівниками наукових інститутів і науковцями університетів та інститутів. Дуже важливо, що регіональні дослідження екосистем науковцями, педагогами-фахівцями та студентами тепер мають не менше значення ніж наслідки досліджень працівників суто наукових закладів.

Зараз поняття про біосферу стало звичним особливо в плані охорони ресурсів біосфери, при рішенні продовольчої проблеми, використання енергоресурсів і тому подібне. Після створення і використання атомної зброї, після "Чорнобильської трагедії" стало очевидним, що в руках людства опинилися надзвичайні внутрішні сили атома. Людина визвала їх до дії, але надійно керувати ними не змогла. Це перше смертельно-грізне попередження людству від науки про ядерну енергію. Зараз людство підраховує, на який період вистачить енергоресурсів, в якій кількості сільське господарство всіх країн світу зможе забезпечити потреби людства в продуктах харчування.

Як же був правий В.І. Вернадський, котрий в свій час вказував, що нас чекає попереду. Вчення про біосферу, як би "повернулось" до нас своїм іншим боком. Із суто теоретичного воно стало надто "практичним", дуже тривожним, таким що знаходяче своє відображення у вирішенні продовольчої, кормової та енергетичної проблематики.

В цілому вчення В.І. Вернадського — це вищий етап мислення про природу планети в світлі загальних досягнень усіх галузей науки.

НООСФЕРНА МОДЕЛЬ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ

Дяченко-Богун М.М.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Екологія внутрішнього світу людини пов'язана з вихованням високоморальної особистості, екологічної свідомості, екологічної культури, екологічного мислення. Екологічну свідомість можна визначити як сукупність знань, уявлень людини про його взаємини, взаємозв'язки, взаємозалежності, взаємодії зі світом природи. На цій основі формуються відповідне позитивне ставлення до природи, а також усвідомлення людиною себе як її частини.

Формування екологічної свідомості — тривалий і поступовий процес, що припускає добре організовану систему поетапно проведених заходів для засвоєння екологічних знань і виховання екологічно доцільної поведінки.

- Провідними елементами формування екологічної свідомості є наступні:
- знання (засвоєння основних наукових понять про природу, екологічних проблем);
  - усвідомлення (виховання свідомого ставлення до довкілля);

- ставлення (розуміння природи як унікальної цінності і джерела матеріальних і духовних сил людини);
- навички (здатність практичного засвоєння довкілля і його охорони);
- діяльність (участь у вирішенні екологічних проблем).

Екологічну свідомість можна успішно формувати на основі ідеальної динамічної моделі майбутнього типу відносин суспільства і природи, окремої людини і природи, базованої на понятті "ноосфера". Внутрішній світ кожної людини пов'язаний з ноосферою і впливає на неї. Виховання екології внутрішнього світу людини сприятливо впливатиме на ноосферні процеси.

Вихідна позиція в розвитку вчення В.І. Вернадського про ноосферу — це твердження про те, що життя на Землі виникло без уточнення джерела його походження: божественного, унаслідок, природного добору тощо, вінцем якого стала поява Людини — носія розуму. В.І. Вернадський зазначав, що "вплив Людини на навколишню Природу зростає настільки швидко, що не за горами той час, коли вона перетвориться в основну геологоутворюючу силу. Вона повинна буде взяти на себе відповідальність за майбутній розвиток Природи. Розвиток навколишнього середовища і суспільства зробиться нерозривним. Біосфера перейде один раз у сферу розуму — ноосферу. Відбудеться велике об'єднання, внаслідок якого розвиток планети буде спрямовуватися Силою Розуму".

В епоху ноосфери Людина зможе розумно розпоряджатися своєю могутністю і забезпечити таку взаємодію, що дасть можливість розвиватися і суспільству, і Природі. Отже, розвиток біосфери відбувається цілеспрямовано, в інтересах Людини, Природи. Вирішальний фактор цього розвитку — розумна діяльність Людини.

Серед глобальних проблем людства першорядного значення набули нині проблеми екології. Під впливом продуктивної діяльності людини на нашій планеті розвиваються процеси, що погіршують середовище життя живих організмів, згубно впливають на здоров'я людей. Людина повинна усвідомити, що вона частина природи, що знищуючи природу, людина знищує себе. Екологічні проблеми і ноосфера тісно взаємозалежні.

В.І. Вернадський зазначав різку і значну зміну "вигляду планети" далеко не в кращий бік. Однак говорити про екологічну кризу у ставленні людини до природи він не став. Як засіб, який є виходом зі складної екологічної ситуації, що утворилася, В.І. Вернадський вибрав неухильний прогрес у розвитку наукового знання і продуктивних сил суспільства.

Специфіка формування екологічної свідомості у молоді полягає в тому, що саме в юнацькому віці особливо виражене переважно естетичне сприйняття природи, ставлення до якої має об'єктний характер, ніж у старшому підлітковому віці, намічається підвищення рівня інтенсивності непрагматичного ставлення до природи. Юнацький вік спонукає до пошуку гармонії у світі природи, осмислення особистої позиції у відносинах з ним. Отже, сутність педагогічної стратегії для цього віку полягає в стимулюванні такої інтелектуальної діяльності студентів, у якій на абстрактному рівні формуються бажані зв'язки в індивідуальній картині світу.

Практична взаємодія зі світом природи здійснюється на основі естетичного засвоєння природних об'єктів, в умінні знайти культурну форму збереження і вираження свого враження про ці об'єкти (у малюнках, віршах, фотографіях, музиці і т. ін.).

З аналізу визначень ноосфери можна зробити висновок: науково-технічна революція буде спрямована на прогрес тоді, коли її здійснюватиме гуманістично спрямована особистість. Постає завдання формування такої особистості за допомогою родини, школи, вищого навчального закладу, довкілля. Саме застосовувані в школі, ВНЗ екологічно спрямовані форми і мето-

ди виховання, навчання можуть сформувати своєрідний захисний механізм, що перешкоджає деформації моральних цінностей і поведінки. Виховання і навчання мають будуватися з урахуванням індивідуальних здібностей учнів, можливостей, інтересів, що є одним із напрямів реалізації принципу природо-відповідності виховання і навчання.

Література

1. Вернадский В.И. Научная мысль как планетное явление / В.И. Вернадский. — М.: Наука, 1977. — 270 с.
2. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста / В.И. Вернадский. — М.: Наука, 1988. — 520 с.
3. Вернадский В.И. Несколько слов о ноосфере // Философские мысли натуралиста. — М.: Наука, 1988. — С. 508.
4. Вернадский В.И. Научная мысль как планетное явление // Философские мысли натуралиста. — М.: Наука, 1988. — С. 162.
5. Моисеев Н.Н. Человек и ноосфера. — М.: Молодая Гвардия, 1990. — С. 186-248.

ЗНАЧЕННЯ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО ДЛЯ СУЧАСНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

*Гірявенко А.В., Федоркіна І.А.
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

Безсумнівно, що вчений В.І. Вернадський — це людина, відома всьому світу. В.І. Вернадський був і залишається геніальним ученим, який зробив величезний внесок у розвиток різних наукових напрямів як у галузі природничих, так і соціогуманітарних наук. Вивчення величезної наукової спадщини вченого й нині є актуальним для історії та методології екологічної науки, для глибокого розуміння невіддільності розвитку природи та людства, його майбутнього, ролі науки та особистості в сучасному глобальному інформаційному суспільстві [2]. Ідеї великого вченого реалізувались в заснованій ним Біогеохімічній лабораторії Академії наук (нині — Інститут геохімії та аналітичної хімії ім. В.І. Вернадського РАН), багатьох інших наукових установах колишнього СРСР. За своє життя він написав 416 значних наукових робіт (крім статей). Вміння здійснювати синтез знань, об'єднувати різні наукові дані допомогло йому відкрити нові галузі розвитку наукової думки.

У наші дні особливу актуальність набуває вчення В. Вернадського про перехід біосфери в ноосферу, що може послужити основою фундаментальних досліджень екологічних проблем [3].

Забруднення довкілля, зміна клімату, екологічні катастрофи упродовж певного часу вважалися окремими явищами, не зв'язаними між собою наслідками техногенезу. Однак, віра вченого в здатність людини, людської цивілізації екологічно безпечно користуватись природними ресурсами, науково обґрунтовано ставитися до природи і поступово вдосконалювати її в потрібному для людини напрямі привела до висновку про вищий етап розвитку біосфери, її переходу в ноосферу — сферу людського розуму [5].

В.І. Вернадський вперше звернув увагу на відносну стабільність біосфери протягом відомого людству геологічного періоду. Це вказувало на те, що характерні для існування природної органічної речовини (основного компонента рослин, тварин, мікроорганізмів тощо) ланцюжки хімічних перетворень в цілому є типовими для земного середовища і термодинамічно узгодженими. Це дозволило йому зробити оптимістичний на той час висновок: стабільність та